

נאום הנשיא ביידן - הזדמנות או מכשול לישראל?

אלדד שביט וצ'ק פרייליך | 4 ביוני, 2024 | גיליון 1864

הצגת "המתווה הישראלי" לעסקת חטופים וקידום הפסקת אש על ידי הנשיא ביידן נובעת ככל הנראה מהערכתו כי המאמץ הצבאי הישראלי מיצה את עצמו. למרות שהממשל רואה בחמאס אחראי לעיכוב בקידום העסקה, חשיפת המתווה אמורה בראייתו לדרבן גם את ראש הממשלה, בנימין נתניהו, לקבל החלטה - אמנם בנסיבות פנים-ישראליות של ויכוח חריף בין מצדדי העסקה למתנגדיה. לממשל האמריקאי עצמו אין כרגע תוכנית חלופית מגובשת לאפשרות (הסבירה) שהמתווה שהציג הנשיא יקרוס והלחימה תימשך, ובמקרה זה הממשל צפוי להטיל את ההאשמה על חמאס. בה בעת, אפשר שהתסכול בקרב הממשל ואצל הנשיא מהתנהלותה של ישראל יעמיק ואף יגרור פעולות שלא יעלו בקנה אחד עם האינטרסים שלה. לכן, ההחלטות שתקבל ישראל בתקופה הקרובה, בפרט לאחר הפרסום שנתן הנשיא ביידן לתוכניתה, חייבות להיגזר מהיעד של שיפור מצבה האסטרטגי. מומלץ כי ראש הממשלה ינצל את נאומו המתוכנן בקונגרס האמריקאי כדי להציג חזון בהיר לאסטרטגיה מדינית, שתאפשר להתניע תהליך נורמליזציה ישראלי-סעודי בחסות אמריקאית, תוך גיבוש חזית רחבה מול איראן וציר ההתנגדות עם מדינות ערב המתונות.

החלטתו של נשיא ארצות הברית [להציג](#) את "המתווה הישראלי" ל"מפת דרכים להפסקת אש ממושכת ולשחרור כל החטופים" משקפת בראש ובראשונה את הערכתו כי המאמץ הצבאי הישראלי במאפייניו הנוכחיים מיצה את עצמו והנזקים בראייתו לישראל ולארצות הברית, אם יימשך, יגברו על התועלת ובוודאי לא יביאו למימוש מטרות המלחמה וכפי שהגדיר זאת הנשיא בנאומו - ל"ניצחון המוחלט". מאז נאום ביידן פועל הממשל מול הזירה הבינלאומית, האזורית והפנים-ישראלית לגיבוש תמיכה במאמץ לקדם את התוכנית הרב-שלבית. הנשיא ביידן [שוחח](#) עם [אמיר קטאר](#) ודחק בו לפעול כדי להבטיח את הסכמת חמאס והדגיש כי ישראל מוכנה להתקדם עם העסקה; בשיחות טלפוניות שקיים שר החוץ אנתוני בלינקן עם השרים יואב גלנט ובני גנץ הודגש כי הכדור נמצא כעת במגרשו של חמאס, אך צוין גם כי "ההצעה תקדם את האינטרסים הביטחוניים ארוכי הטווח של ישראל, כולל על ידי מתן אפשרות לאינטגרציה נוספת באזור". בד בבד פרסמו מנהיגי מדינות ה-G-7 [הודעה](#) המביעה תמיכה במאמצים לקדם עסקה וקראו לחמאס לקבל את העסקה שמציעה ישראל; ארצות הברית מתכוונת גם לקדם הצעת החלטה במועבי"ט שתקרא לחמאס להסכים להצעה.

האפשרות כי הנשיא ביידן ינאם ויציג את החזון האמריקאי בהקשר למלחמה נדונה בממשל במהלך השבועות האחרונים ונראה כי ההחלטה להוציא לפועל את המהלך נבעה מהערכה כי רק חשיפה רשמית ופומבית של הנשיא עצמו את פרטי המגעים וההצעות שנשמעו עד כה רק בחדרי חדרים, עשויה להניע את הצדדים לחדול מניהול טקטיקה של משא ומתן ולנוע לקראת קבלת החלטות אסטרטגיות. נאומו של הנשיא היה ערוך כך שהוא כוון במקביל לקהלים שונים: המתווכות ובעיקר קטאר ומצרים, חמאס, ישראל ובעיקר ממשלתה והעומד בראשה, הקהילה הבינלאומית והציבור האמריקאי.

עיקר הנטל מוטל כרגע על חמאס, שאמור להגיב להצעה - מעבר להודעתו הראשונית שהדגישה כי מדובר בהצעה "חיובית". הממשל גם עושה מאמץ מיוחד מול קטאר ומצרים במטרה לשכנען להפעיל לחץ כבד על חמאס לקבל את ההצעה ולדון בפרטיה בגישה חיובית. ואכן, בהודעה משותפת לקטאר, מצרים וארצות הברית, הודגש כי על חמאס וישראל להגיע להסכמות סופיות על פי העקרונות שהציג הנשיא. בהצהרה נאמר: "מצרים, ארצות הברית וקטאר מדגישות כי העקרונות שהציג ביידן יביאו להקלה מידית הן לתושבי עזה והן לחטופים [הישראלים] ולמשפחותיהם. העסקה מציעה מפת דרכים להפסקת אש קבועה ולסיום המשבר".

דעתו של הממשל לא נחה מהתנהלותה של ישראל, למרות שהוא רואה בחמאס אחראי לעיכוב עד כה בקידום עסקה לשחרור החטופים ואף טורח שוב ושוב להדגיש זאת בפומבי. הקפדתו של הנשיא ביידן לחזור ולהדגיש כי מדובר בהצעה ישראלית מעידה כי להבנתו, חשיפת התוכנית הישראלית, כדבריו, תחייב את ראש הממשלה נתניהו להתמודד ולקבל החלטה בנסיבות פנים-ישראליות של ויכוח חריף בין מצדדי העסקה ומתנגדיה. וזאת על רקע אפשרות שסיעת ה"מחנה הממלכתי" תפרוש מהממשלה. נראה כי מזה זמן מקנן בקרב הממשל, ובכלל זה אצל ביידן עצמו, חשש כי ההיסוס ודרך הפעולה במהלך המשא ומתן של ישראל נובעים יותר משיקולים פוליטיים מאשר מראייה אסטרטגית את הצורך לקבל החלטות על המשך המערכה וההתנהלות ביום שאחריה. וברקע חשש מוחשי מהסלמה בגבולה הצפוני של ישראל, בין ישראל לחיזבאללה.

הממשל גם ניצב בפני מציאות מורכבת בזירה הבינלאומית: בעוד שבחודשים הראשונים למלחמה הוא קיבל גיבוי רחב מאוד לתמיכתו בישראל מאת בעלות בריתו, כעת הוא נמצא יותר ויותר מבודד. עמדתן הביקורתית של מרבית מדינות אירופה, החלטת בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג (ICJ) בעניין המבצע הצבאי הישראלי ברפיח והחלטת התובע הראשי בבית הדין הפלילי בהאג (ICC) לבקש הוצאת צווי מעצר לנתניהו ולגלנט, חייבה את הממשל לנקוט צעד שיפגין מאמץ נחוש להביא לסיום המלחמה. יודגש כי אתגרים נוספים הניצבים בפני הממשל האמריקאי בזירה הבינלאומית והצורך בשימור הקואליציה הבינלאומית מולם, במיוחד המלחמה באוקראינה, התחרות מול סין וחשש להידרדרות בין סין לטאיוואן, שרירם וקיימים ובמידה מסוימת אף הוחרפו לאחרונה.

ולבסוף, הממשל צריך לתת מענה לאתגר גם בזירת הפנים האמריקאית, ובפרט בהתקרב הישורת האחרונה לפני הבחירות לנשיאות בנובמבר 2024. קמפיין הבחירות של ביידן מתמודד עם ביקורת רבה משני צידי המתרס - הן המתנגדים למדיניותו ביחס לישראל והן תומכיה של ישראל. למרות שעדיין מוקדם להעריך את השפעת ההתפתחויות במזרח התיכון על תוצאות הבחירות לנשיאות, הסתמנות על פי סקרים של התמודדות צמודה בין ביידן לבין דונלד טראמפ, מחייבת את הממשל לנסות ולתת מענה לשני הצדדים: לשרטט קווים אדומים לישראל ובמקביל להמשיך ולהבליט כי אינו זונח את מחויבותו לביטחונה של ישראל. ואכן, בנאומו ניסה ביידן להלך בין הטיפות במאמץ לספק מענה גם לקהלים שונים בזירה הפנים-אמריקאית.

בראייה קדימה, בדומה לגישתו בחודשים האחרונים הממשל ממשיך לעסוק בקידומה של עסקת חטופים, שתביא בתורה להפסקת אש למספר שבועות שבמהלכה ינסו הצדדים לגבש הסכם רחב יותר, תנאי יסודי לקידום החזון שלו ל"יום שלאחר המלחמה", שעל עיצובו הוא עומל בחודשים האחרונים ואשר במרכזו "מגה-דיל" עם ערב הסעודית. בביקורו האחרון בערב הסעודית של היועץ לביטחון לאומי, ג'ייק סאליבן, שבמהלכו הוא נועד עם יורש העצר, מוחמד בן סלמאן, חלה כמדווח התקדמות רבה מאוד בין שתי המדינות לגבי רכיבים שיכללו בהסכמות הבילטרליות ביניהן ובכללן אפשרות להסכם הגנה ומתווה מוסכם לתוכנית גרעין אזרחית בערב הסעודית. לממשל ברור כי לוח הזמנים מוגבל מאוד ולכן הוא מתמקד בעיקר בצעדים שיקודמו במהלך החודש הנוכחי, לנוכח התקדמותה של מערכת הבחירות בארצות הברית. יתר על כן, בהיר לממשל כי בלי הפסקת לחימה ברצועת עזה והצגת רעיון ליום שלאחר המלחמה לא יהיה ניתן לקדם נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. כתוצאה מכך, המהלך האמריקאי יקרוס. לכן, בראיית הממשל, הסכם משולש בין ארצות הברית, ערב הסעודית וישראל יהווה המענה האפשרי הטוב ביותר לצורך בבלימת איראן, כמו גם לצורך לסיים את המלחמה בעזה. הממשל גורס כי המענה המשותף לישראל, ארצות הברית ומדינות באזור, אשר ניתן ב-14 באפריל לתקיפה האיראנית נגד ישראל, הוא במדויק האסטרטגיה הנדרשת.

הרושם הוא, כי לממשל האמריקאי אין כרגע תוכנית חלופית מגובשת לאפשרות (שניתן להעריך כסבירה) שהמתווה שהציג הנשיא ביידן לא ייצא לפועל והלחימה תימשך, ואולי אף תסלים. זאת כשבמקביל מתרחבת ומתעצמת הלחימה בצפונה של ישראל עם חיזבאללה. ניתן להניח כי למרות שבדומה לעבר הממשל יטיל את האשמה על חמאס, תסכולו של הנשיא והתסכול בקרב הממשל מהתנהלותה של ישראל יעמיק אף הוא, ובהכרח יגרור פעולות שלא יעלו בקנה אחד עם האינטרסים של ישראל - בדומה להחלטתו לעכב משלוח אחד של פצצות מחשש שישמשו את צה"ל בתקיפותיו ברפיח. במקביל, הממשל צפוי להתמודד עם הדילמה אשר למדיניותו בפורומים בינלאומיים ובראש ובראשונה החלטות בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג בנושא צווי המעצר וכן דרישות שקרוב לוודאי יעלו לכפות הפסקת אש באמצעות החלטות במועצת הביטחון. מערכת הבחירות הצמודה לנשיאות בוודאי תשפיע אף היא על התנהלות הממשל, אך ספק אם ישראל יכולה לצאת מנקודת הנחה כי הנשיא יושפע רק מחשש כי יבולע לו אם יאמץ צעדים שלא יהיו לרוחה של ישראל.

נראה כי ההחלטות שתקבל ישראל בתקופה הקרובה, לאחר הפרסום שנתן הנשיא ביידן לתוכניתה לגבי שחרור החטופים ועצירת המלחמה בעזה, חייבות להיגזר מהיעד של שיפור מצבה האסטרטגי. בהקשר זה, הימנעות מעימות פומבי עם ארצות הברית הנו תנאי יסודי להבטחת האינטרסים הישראליים בעתיד, בלי קשר לתוצאות הבחירות לנשיאות. נאום של ראש הממשלה בנימין נתניהו בפני כינוס משותף של הקונגרס האמריקאי הוא הזדמנות, אך הוא יכול גם להפוך למשבר עם הממשל. על כן, מומלץ כי ישראל תנצל את ההזמנה המשותפת לרפובליקנים ולדמוקרטים, שסביר כי זכתה לאישורו של הנשיא ביידן, כדי להציג חזון בהיר לאסטרטגיה מדינית שתאפשר התנעת תהליך נורמליזציה עם ערב הסעודית בחסות אמריקאית, תוך גיבוש חזית רחבה עם מדינות ערב המתונות מול איראן וציר ההתנגדות שבהובלתה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט